

GREGORIO MORÁN

"LOS ESPAÑOLES QUE DEJARON DE SERLO"

Planeta (Barcelona, 2003)

Ara que proliferen tants llibres que parlen del País Basc, alguns dels quals traspuen un sectarisme lamentable, comparteixo plenament l'opinió de Mark Kurlanski (autor del cèlebre "The Basque History of the World", 1992), segons la qual aquest llibre de Gregorio Morán és el millor treball per a acostar-se a l'actual laberint basc. Així, si algú vol mirar d'entendre com i per què Euskadi s'ha convertit en la gran ferida històrica d'Espanya en la segona meitat del segle XX, aquest llibre li proporcionarà moltes pistes. I això malgrat que el llibre de Morán va ser publicat ara fa vint-i-dos anys, i que per tant només abasta el període 1937-1981 (tot i que aquesta reedició conté un molt interessant pròleg de 55 pàgines que analitza el període 1981-2001).

L'any 1980 i amb trenta-tres anys Gregorio Morán se'n va anar a viure al País Basc i, després de dos anys d'intensa recerca sobre el terreny, enllestí i publicà una primera edició amb un títol volgutament provocatiu. Així, per tal d'aprofundir en la gran ferida històrica basca, Morán se centrà en l'estudi del que ell considera els tres pilars fonamentals de la vida basca des de l'acabament de la guerra civil a Euskadi: el PNB, ETA i Neguri. L'autor ho justifica tot argumentant que el PNB simbolitza i representa les aspiracions d'una part important de la societat basca; que ETA és un autèntic poder fàctic, que sap que no guanyarà la guerra però que condiciona l'actuació de tots els altres partits i fins i tot la política espanyola; i que la decadent Neguri encara sintetitza el conjunt de l'oligarquia econòmica i financera basca. Això no vol dir però que l'autor hagi descuidat altres institucions importants del País Basc en el seu treball, com ara l'Església o els sindicats bascos: també se'n parla en aquest llibre, però l'autor desplega en paral·lel la seva narració a partir de l'evolució històrica d'aquells tres pilars abans esmentats.

En contra de les previsions del propi Morán (que havia triomfat l'any 1979 a Espanya amb "Adolfo Suárez, historia de una ambición"), el llibre exhaurí les dues edicions completament al País Basc, alhora que passava totalment desapercbut a la resta de l'Estat. En aquesta reedició el propi autor es qualifica avui d'extremadament ingenu, en suposar que podria haver-hi interès a Espanya per conèixer una història "que no es coneix i que molts no volen conèixer": l'autor ja assenyalava fa vint-i-dos anys que "del País Basc no en sabem res", tot conclouent que "Euskadi se sent, per damunt de tot, un país i una nació, i mentre no s'aconsegueixi que això sigui compatible amb un Estat solidari i democràtic, discutir sobre si és Espanya *'no parece peregrino'*".

La introducció del llibre ja insinua de quina manera es desplegarà el relat, alhora que permet d'albirar-ne la intel·ligència, el coneixement de causa i la valentia en la redacció. Així, de la mateixa manera que l'autor afirmava que no faria servir en el text "la inexacta pedanteria d'anomenar Estat espanyol a Espanya", Morán també afirmava que en aquest llibre no faria servir fins a l'últim capítol les expressions d'assassinat o terrorisme. L'autor escrivia textualment l'any 1981: "L'assassinat està tipificat en els codis i els codis els fan qui tots sabem i coneixem. Allò que ahir va ser un crim, demà és un error i passat demà una data memorable; si el 18 de juliol de 1936 hagués fracassat la història ho caracteritzaria d'una altra manera... al País Basc hi ha hagut atrocitats, assassinats, "*muertes baratas y ajusticiamientos*", que si no coincidien amb la llei és perquè la llei de vegades l'apliquen criminals... Quí té la vara de mesura? Molt pocs podran negar que el comissari de policia Melitón Manzanos (segona víctima d'ETA eliminat l'estiu de 1968) era un criminal... El "terrorisme" és una apreciació política: el 22 de juliol de 1946 un grup de jueus van dinamitar l'hotel Rei David de Jerusalem, matant dotzenes de militars anglesos, dones i nens, i qui va dirigir aquella operació va ser Menahem Begin, avui president d'Israel; considerar-lo un terrorista avui seria no només una ingenuïtat sinó un error en l'apreciació històrica... Molta gent s'indigna perquè l'única moral política que funciona és la de l'èxit i perquè és dur haver d'admetre que moltes vegades ser un gran home d'Estat es fa sobre mentides, mitges veritats o cadàvers".

Tot considerant el text, i pel que fa a ETA, l'autor destaca especialment una data, el 9 de desembre de 1977, i que avui és molt poc recordada. Immediatament després de la legalització dels partits es produí una amnistia política que va fer que per un dia no quedés cap pres basc a les presons espanyoles, terrorisme i delictes de sang inclosos; fins i tot alguns presos van ser portats a l'estranger per a que tornessin a casa des de fora del país, mirant d'evitar així la interpretació de que la sortida de la presó era un èxit de la violència. Però tant ETA militar com ETA político-militar van seguir "competint" frenèticament entre elles en la lluita armada com si res, i d'aquesta manera va ser impossible de mantenir l'amnistia en no aturar-se la lluita armada, que entre 1977 i 1981 va suposar la mort a més de 250 persones. I cal recordar que en aquest context d'extrema violència van entrar en vigor tant la Constitució, que va ser imposada als bascos amb més d'un 50% d'abstenció a Biscaia i Gipúscoa, com l'Estatut, que va obtenir una majoria favorable de sufragis amb més d'un 50% de participació en el conjunt del país. En aquest sentit, es troba a faltar en el pròleg algun comentari referit a un aspecte que avui és clau per al nacionalisme democràtic basc: la sacralització d'aquests dos textos legals que fan els anomenats "constitucionalistes", tot i ser aprovats en el context d'extrema violència esmentat, quan aquells plantegen que una reforma del marc polític actual podria constituir una porta oberta a la solució de la violència (ara que una ETA plena de talps i molt debilitada en els darrers anys du a terme una activitat terrorista de baixa intensitat, sobretot si es compara avui amb els morts de les lluites mafioses entre bandes a Madrid o de la violència domèstica).

Tanmateix, és interessant de constatar que ETA neix l'any 1959 i que no comença els atemptats contra persones fins a l'any 1968: en aquests nou anys la resistència d'ETA és només civil (dinamitar estàtues franquistes, penjar ikurrinyes, assaltar bancs), i en el llibre es descriuen les diferents assemblees que porten l'organització cap al marxisme i cap a la lluita armada. No hi ha en el text cap referència, però, a una línia argumental que s'escolta de tant en tant quan es parla amb algú del PNB, en relació a aquesta evolució d'ETA: l'ex-senador del PNB Mikel Unzueta, per exemple, en un sopar del Grup Hayek l'any 2001 a Barcelona va manifestar que "en aquells anys abans de 1968 a les presons franquistes els presos d'ETA rebien tant sols com a llibres de lectura manuals i pamflets marxistes". Aquest fet il·lustra per a l'ex-senador un intent del règim franquista d'esquerdar la cívica resistència que duia a terme el PNB... i que enllaça amb arguments paral·lels en aquest mateix sentit de Raimon Galí, que en el seu llibre "Recalada" argumenta que la mateixa pràctica franquista havia estat duta a terme també a Catalunya. D'altra banda, del text en destaca també la brutal repressió policial, fins al punt que a l'any 1974 gairebé un 2% del cens total d'Euskadi havia "passat" per les comissaries ("esos polvos trajeron estos lodos"), així com també és remarcable el cop d'ull a titulars de diaris espanyols de l'època a l'hora d'informar sobre "el problema basc", i que permet d'establir alguns paral·lelismes amb el què es va arribar a dir en alguns mitjans espanyols en la campanya basca de 2001 (com ara el ja clàssic "nacionalisme=terrorisme").

Pel que fa al Partit Nacionalista Basc l'autor arrenca el relat en el Pacte de Santoña (Cantàbria), pel qual els regiments bascos miren de pactar amb les forces italianes la rendició l'estiu de 1937, un cop Euskadi ha estat completament ocupat (pacte que els "nacionals" no respectaran, afusellant ràpidament alguns dels principals dirigents polítics i militars bascos). A partir d'aquí la resistència del PNB s'articula en un doble front: el *Iendakari* Aguirre a l'exili, amb desplaçaments i contactes diplomàtics al més alt nivell, i el president de *Euskadi Buru Batzar* Ajuriaguerra a l'interior, marcant les directrius de la resistència sobre el terreny. Especialment trist en el relat és el sacrifici de la causa basca per raons de "realpolitik", per la qual a partir de 1945 americans i anglesos accepten definitivament el règim franquista en la seva croada contra el comunisme. I especialment il·lustratiu de com funciona avui el PNB és l'episodi següent: en morir Aguirre a l'exili és únicament i exclusivament Ajuriaguerra qui decideix el seu successor (el qual també va fer entrar l'any 1968 a l'EBB el qui era llavors un jove Xabier Arzalluz).

I pel que fa a Neguri, és molt atractiva la síntesi històrica relativa a la ràpida i intensa industrialització basca i la descripció de les principals famílies de l'oligarquia basca de principis del segle XX, tot i que potser se'n magnifica la seva influència social. Hi ha un capítol destinat als intel·lectuals de Neguri, que es mouen entre la política més ambiciosa i el cinisme més descarat, i dels quals en destaquen Sánchez Mazas

(suposadament assassinat al santuari del Collell l'any 1939) i Manuel Aznar, avi de l'actual president del govern espanyol (de qui l'autor argumenta que era el més cínic de tots).

En darrer terme, el pròleg d'aquesta reedició és d'allò més interessant, en descriure l'autor el període 1981-2001 i que es clou amb l'anàlisi del resultat de les eleccions basques del 13 de maig de 2001. Així, en són aspectes destacats la narració de les decisives inflexions que suposen l'aparició dels GAL i l'assassinat de Miguel Ángel Blanco, i és especialment brillant el retrat psicològic i social dels dos principals candidats a les eleccions de 2001, Ibarretxe i Mayor Oreja. En aquest sentit, l'autor sosté que si el candidat constitucionalista hagués estat un altre (i no un ex-ministre d'Interior espanyol), i que si la campanya dels constitucionalistes no hagués derivat d'un "govern sense nacionalistes" a un "govern contra els nacionalistes", "hi hauria hagut possiblement un canvi de govern". Això, és clar, sense comptar què hauria fet davant d'aquesta possibilitat el suposat braç polític d'ETA (llavors encara legal) al Parlament basc...

Ramon Tremosa i Balcells